

Zingen:

- Gezang 1: 1, 2, 3 en 9
- Psalm 81: 10, 11 en 13
- Psalm 2: 6 en 7

Lezen:

- Deuteronomium 9: 1 - 29

Inleiding naar aanleiding van Deuteronomium 9: 1 - 29

Als er in Numeri 12: 3 staat: *“Doch de man Mozes was zeer zachtmoedig, meer dan alle mensen die op den aardbodem waren.”* dan is dat geen arrogantie noch ijdelheid van Mozes die dit Bijbelboek op zijn naam heeft staan, en dus ook dit vers hier neer heeft geschreven. Nee, verre van dat, dan zijn dat woorden geïnspireerd door de Heilige Geest, en afkomstig van God zelf.

Niettemin worden we, wanneer we hierover nadenken, geconfronteerd met een merkwaardige paradox of schijnbare tegenstelling. Immers Mozes wordt hier zeer zachtmoedig genoemd en is zo ook de geschiedenis ingegaan. Ondanks dat hij eens een Egyptenaar doodsloeg of op een rots sloeg in plaats van ertegen te spreken. En zo kan ik nog vele voorbeelden meer geven waarin Mozes niet bepaald het toonbeeld is van zachtmoedigheid.

Over de redenen waarom God deze mening over Mozes toegedaan is tasten wij in het duister. Maar dat hij door ons mensen ook gezien wordt als zeer zachtmoedig, is misschien wel voor een groot deel op het conto te schrijven van de geschiedenis die wij vanavond behandelen.

Deze geschiedenis wordt uitvoerig beschreven in Exodus. En wel in de hoofdstukken 32, 33 en 34. Maar dat wij deze geschiedenis niet mogen bagatelliseren (dat is: tot een kleinigheid maken) blijkt temeer uit het feit dat Mozes er aan het einde van zijn leven nog eens extra de aandacht voor vraagt, wat beschreven wordt in Deuteronomium. En aan de hand van deze hoofdstukken uit Exodus en Deuteronomium hoop ik jullie vanavond te vertellen over Mozes en het volk Israël. Maar veel meer nog over de Grote Mozes: Jezus Christus. Die de zachtmoedige Mozes zeer verre – ja, in alles - zou overtreffen.

Lezen: Deuteronomium 9: 1 – 29

Wanneer in Exodus 20, de God der Goden Zijn heilige wet uitspreekt, dan, zo staat er in vers 19, zegt dit volk tegen Mozes: *“Spreek gij met ons, en wij zullen horen; en dat God niet met ons spreke, opdat wij niet sterven.”* Het volk Israël vreest met recht bij het horen van deze schrikkelijke woorden. En Mozes geeft gehoor aan deze eendrachtelijke oproep. Hij gaat de berg op om met de Heere te spreken.

Marcus Tullius Cicero zei eens: *“Zo is het volk: weinig beoordeeld het volgens de waarheid, veel volgens de ingeving van het ogenblik.”* En het is een uitspraak die ook in deze geschiedenis bijzonder van toepassing is. Want na ongeveer 40 dagen is er van alle vrees weinig meer over, de woorden: *“Gij zult geen andere goden voor Mijn aangezicht hebben.”* zijn reeds lang vergeten. Immers het leven in de woestijn is zwaar, de dagelijkse beslommingen van het leven vragen hun aandacht. En voor het overdenken van Gods geboden en inzettingen maakt men geen kostbare tijd vrij.

Wèl denkt men terug aan de tijden in Egypte, hoe daar de Egyptenaren hun eer betoonden aan Amon Ré, Siris en Osiris. Hoe de gouden, zilveren en koperen kalveren en andere beelden

aangeboden en vereerd werden. Hoe men kon profiteren van de gunstige geografische ligging aan de Nijl, en alle goeds die dat met zich meebracht.

En ondertussen vermenigvuldigen ook de gedachten over hun, onzichtbare, God zich. Immers is dit harde, zware, saaie woestijnleven niet een straf van de goden uit Egypte in plaats van een zegen van hun God. En als hun God daadwerkelijk God is, dan is Zijn juk wel zwaar, en zijn last niet te dragen. De ‘extraordinary dullness in religion’ waar de theoloog en filosoof Jonathan Edwards vele jaren later in een totaal ander context over zou spreken, kenmerkt ook het volk Israël in de woestijn bij de berg Sinai.

Maar behalve dat dit de bewoordingen zijn, die het volk Israël in de woestijn typeren, zijn dit ook woorden – hoe diep tragisch ook – die de mensheid in zijn algemeenheid, en een ieder van ons in het bijzonder, kenmerken. Immers als het gaat om onze status tegenover God, dan zijn de meest negatieve bewoordingen nog niet negatief genoeg om een correct beeld te schetsen van onze werkelijke verdorvenheid. De Bijbel, noch onze belijdenisgeschriften, noch een in onze kringen toonaangevend theoloog als Calvijn laten er onduidelijkheid over bestaan dat de mens van nature geneigd is God en zijn naaste te haten. En bemerken wij zelf niet ieder moment weer deze verschrikkelijke partijdigheid, als het gaat om bijvoorbeeld onze tijdbestedingen. Als het gaat om onze vergeetachtigheid ten aanzien van de preken die wij iedere zondag horen. Als het gaat om onze laksheid ten aanzien van het lezen in Gods woord. Als het gaat om de schrijnende vermoeidheid die ons plots bekruipt als wij ‘s avonds gaan bidden tot God. Als het gaat om onze gedachten ten aanzien van onze naaste. Als het gaat om onze immuniteit voor woorden die onze zonden aan de orde stellen.

Moeten wij niet bekennen dat wij voor onszelf andere goden hebben gemaakt omdat we zo weinig van Hem willen merken, of omdat we het niet eens zijn met Zijn beleid. We kunnen en mogen toch niet anders concluderen dan dat wij feitelijk gelijk zijn aan het volk Israël.

Met die slechte gedachten over hun God en met dat verlangen naar de Egyptische goden staat het volk Israël voor Aäron, de hogepriester van de Heere en plaatsvervanger van Mozes. En hoor, massaal vragen ze om andere goden. Om goden die ze met hun ogen zien kunnen. Deze wens om andere goden impliceert de verwerping die ze al in hun hart gemaakt hadden van de God die hen uit Egypte uitgevoerd had. Het is dus een opstand tegen God. Een rebelse revolutie tegen de Koning der Koningen, de machtigste God waarvoor de engelen hun aangezicht bedekken en het uitroepen: Heilig, Heilig, Heilig is de Heere. Een bevestiging en herhaling van de keuze die wij reeds in het paradijs gemaakt hebben, tegen God en Zijn dienst. En dus vòòr de satan, met haar zichtbare en aanwijsbare goden.

En Aäron? Hij durft niet tegen de massa van het volk dat voor hem staat in te gaan. Immers het ontbeert hem op dat moment aan de kracht van Gods Heilige Geest waardoor wij gaan beseffen dat één mens met God altijd in de meerderheid is. En omdat hem de kracht en de moed ontbeert begaat hij dezelfde fout die Pilatus later tegen Christus ook begaan zou. Pilatus meende dat het volk wel liever Christus vrij zou willen hebben dan de gevreesde misdadiger Baràbbas. Diezelfde foute denkwijze, omdat hij niet uitgaat van de kracht van God, kenmerkt Aäron wanneer hij het volk gebied hun sieraden, goud, zilver en juwelen aan hem te geven. De kanttekenaren onder leiding van dr. Johannes Bogerman, tekenen daarbij het volgende op, welk mijn voorgaande stelling te meer bevestigt: *“Het is gelofelijk dat Aäron gemeend heeft, dat de Israëlieten liever het gouden kalf zouden ontberen dan hem hun kostelijke juwelen over te leveren; maar hij is in deze zijn mening bedrogen.”* Kerkvader Ambrosius geeft ons zijn mening mee, die naar mijn bescheiden mening nog enigszins positief, als volgt luidt: *“Ik zou het niet durven op mij te nemen, dien hogepriester te verdedigen, noch over hem vonnis te strijken.”*

Zodoende wordt Aäron gedwongen een andere, zichtbare, god te maken. Hij maakt een gouden kalf waarvoor zich de kinderen Israëls kunnen buigen. Waar ze hun behoefte aan een god in bevredigd zien. Een kalf dat verwijst naar het zondige, heidense, voor duivelse krachten symbool staande Egypte waar het volk jarenlang onderdrukt is, waar men dag aan dag met tranen gepaard moest zwoegen en zweten. En nu begint men door te zeggen: *“Dit zijn uw goden Israël, die u uit Egypteland opgevoerd hebben”* de machtige daden van de onzichtbare, maar wel terdege bestaande God op het conto te schrijven van dit zichtbare kalf.

Maar laten wij ook met al deze beschuldigingen in ons achterhoofd houden dat ook wij zo vaak daden die wij mogen doen met hulp van de Schepper van hemel en aarde op naam van onszelf schrijven. Terwijl wij er toch van doordrongen moeten zijn dat wij zonder Hem machteloos zijn en niet in staat tot enig goed werk.

Nu Aäron merkt dat het volk dit kalf wil vereren maakt hij een altaar waarop ze kunnen offeren voor hun zichtbare god. Waarop ze de duivel kunnen offeren! Hoewel Aäron dat niet in de gaten heeft, of beter: niet in de gaten wil hebben. Immers hij roept uit: *“Morgen zal het den HEERE een feest zijn.”* Bijbelverklaarder Dächsel merkt hierbij het volgende op: *“Aäron is een theoretisch man; de naam, die hij aan zijn gegoten kalf geeft, geeft te kennen, dat hij in theorie de enigen God niet wil opgeven; maar de Heilige Schrift bemoeit zich met geene theoriën; zij beoordeeld de zaak practisch, en noemt het kalf een afgod (Hand. 7: 41) en de door hem ingestelde godsdienst afgoderij. (1 Kor. 10: 7) Henry, een andere, zeer bekende, Bijbelverklaarder zegt ongeveer het zelfde in andere woorden: “De heilige naam van Jehova, door Aäron bij de uitroeping van het feest gebruikt, schijnt mede te brengen, dat het kalf gemaakt was, om een zichtbaar teken te zijn van Gods tegenwoordigheid onder het volk en dat feest, ’t welk hij uitriep, geen ander tot een voorwerp had, dan Jehova, dien zij zich onder zulk een zichtbaar teken ter aanbidding voorstelden evenals naderhand Micha zijn terafim (Richt. 17: 3 en 13), en Jerobeam de gegoten kalveren tot dat oogmerk gebruikten (1 Kon. 12 : 28). Maar dit belet niet, dat de Geest van God alleen het gouden kalf den naam geeft van afgod (Hand. 7: 41), en dat de aanbidders van hetzelfde geen beter naam verdienen dan afgodendienaars (Ps. 106 : 19 en 20; 1 Kor. 10 : 7), en hun bedrijf in dezen deele niet anders was, dan ene gruwelijke afgoderije, van God onder de zwaarste bedreigingen veroordeeld.*

Het volk leeft zich hier dus uit in een vreselijke afgoderij, die tegelijkertijd een afwijzing van de theocratie betekent die het volk Israël tot de komst van koning Saul kenmerkt.

En de God die de harten en nieren beproeft deelt het aan Mozes op de berg mee: *“Ga heen, klim af, want uw volk – God acht het volk van Israël niet waardig dat Hij het langer Zijn volk noemen zou – dat gij uit Egypteland opgevoerd hebt, heeft het verdorven. Of: heeft zich verdorven. En zij zijn haast afgeweken van den weg dien Ik hun geboden had, want zij hebben zich een gegoten kalf gemaakt, en zij hebben zich voor hetzelfde gebogen en hebben het offerande gedaan en gezegd: ‘Dit zijn uw goden, Israël, die u uit Egypteland opgevoerd hebben.* God toornst over de zonde, en kan daarmee geen gemeenschap hebben. Hij veroordeelt de daden van het volk in niet mis te verstane woorden en noemt hen een hardnekkig volk. Deze rechtvaardige God geeft aan dat hij van plan is het volk Israël op een gruwelijke wijze te straffen.

Ik heb in het voorgaande betoogd dat wij ons niet in positieve zin onderscheiden van dit hardnekkige en zondige volk Israël. Dit brengt dus met zich mee dat God ook vertoornd is op ons en dat hij ook van plan is ons op een gruwelijke wijze te straffen, namelijk ons te verdelen, te veroordelen en ons te werpen in de poel die brand van vuur en van sulfer. En hier

mogen en kunnen wij niet lichtvaardig over denken, en ik hoop dat wij ons dit ter harte zullen nemen, namelijk dat wij straf verdiend hebben voor onze daden.

Echter God is ook in dezen nog lankmoedig en geeft Mozes nog de kans eenmaal te spreken. De woorden van Willem Teellinck de bekende gereformeerde piëtist en vertegenwoordiger van de Nadere Reformatie bepalen ons tegen de achtergrond van onze geestelijke doodstaat en de mogelijkheid tot sterven bij Gods lankmoedigheid als hij zegt: *“Overweegt dan eens, overweegt toch eens terdege goed, hoe groot ’s Heeren vriendelijkheid in dit opzicht nog is, dat Hij u verschoonde en uw leven nog verlengde (...).*

Mozes begint te bidden, immers er staat: *“Doch Mozes aanbad het aangezicht des HEEREN zijns Gods.”* Waarin het woord aanbidden de vertaling door de statenvertalers is van een Hebreeuws woord dat letterlijk vertaald zoiets betekend als strelen. Waarmee, zo zegt een Bijbelverklaarder, de smekende houding van Mozes aangeduid wordt. Als smekeling nadert Mozes tot God. En hij hangt zijn gebed op aan drie punten:

1. Gods wonder in de verlossing van Israël;
2. De smaadheid, die de vijanden op Gods naam zouden werpen indien Hij het volk zou verdelgen;
3. Gods belofte aan de aartsvaderen.

Ook dit bidden staat niet op zichzelf, nee, het bepaalt ons erbij dat ook wij moeten bidden om vergeving van onze zonden. Er zijn immers legio teksten waarin staat geschreven dat degenen die nederig naar Hem vragen zullen verhoort worden. Zo staat er: *“Houdt sterk aan in het gebed, en waakt in hetzelfde met dankzegging.”* (Kol. 2: 4) of: *“Weest in geen ding bezorgd, maar laat uw begeerten in alles, door bidden en smeken, met dankzegging bekend worden bij God.”* (Fili. 4: 6) Ergens anders: *“En het zal geschieden, al wie den Naam des HEEREN zal aanroepen, zal behouden worden; want op den berg Sions en te Jeruzalem zal ontkoming zijn, gelijk als de HEERE gezegd heeft; en dat, bij de overgeblevenen, die de HEERE zal roepen.”* (Joël 2 : 32) Welk later in Handelingen nog eens geciteerd wordt door Petrus in zijn pinkstertoespraak als hij zegt: *“En het zal geschieden dat al wie de naam des HEEREN zal aanroepen die zal zalig worden.”* Moet ik dan nog spreken van zoveel andere verzen waar de Heere ons aanspoort toch Hem te zoeken in het gebed om aan de verdiende straf te ontkomen.

Ik ben een leek als het gaat om biologie en wat met het menselijk lichaam te maken heeft, maar dat een mens die niet ademt sterft begrijp ik zelfs nog. En zoals een mens zonder te ademen onmogelijk kan leven, zo kan een mens zonder gebed ook onmogelijk leven. Daarom is het een noodzakelijkheid voor een ieder van ons, willen wij de straf op de zonde ontgaan, Hem aan te roepen, Hem te zoeken, Hem te smeken, Hem te bidden of Hij nog in lankmoedigheid, liefde, gunst en genade ons de zonden zou willen vergeven.

Dat de Heere een horend en verhorend God is manifesteert zich in het volgende vers waar staat dat het de Heere berouwt over datgene wat Hij over Israël gesproken had. Hij zegt dit nog niet tegen Mozes zodat deze straks niet door die wetenschap verhinderd zal zijn de woorden des gericht tegen het volk uit te spreken.

Terwijl het volk Israël zich uitleeft in de zonde daalt Mozes met de twee stenen tafelen des verbonds de Sinai af. Halverwege staat Jozua nog op hem te wachten en samen dalen ze de berg verder af. Maar wanneer ze aan de voet van de berg gekomen zijn, en ze zien de gruwelijke afgoderij waaraan het volk Israël zich verzondigt, werpt Mozes de twee stenen tafelen, die met Gods eigen vinger beschreven zijn, uit heilige verontwaardiging kapot op de grond. Het gaat hier om een daad van heilige verontwaardiging, niet om een daad van

boosheid of ongegronde woede. We lezen ook nergens dat God hem voor deze daad straft. Nee, Mozes kan het niet verdragen dat een andere god vereerd wordt dan die God met Wie hij zojuist nog gesproken heeft.

Om mijn inleiding wat lengte betreft wat beperkt te houden zal ik de volgende gebeurtenissen vrij oppervlakkig en snel beschrijven. De bekende Franse schrijver Jean de la Fontaine schreef al eens: « *Les ouvrages les plus courts sont toujours les meilleurs.* » (vert. « *Bondige geschriften zijn altijd de beste* »)

Mozes verbrandt en vermaalt het beeld en strooit het stof in de beek en doet het de Israëlieten drinken. Hetwelk wijst op de vloek die het volk Israël met zich meedraagt als gevolg van deze afgoderij. Daarna wijst Mozes Aäron terecht en stelt dat hij de schuldige is. En conform Deuteronomium heeft Mozes zelfs nog persoonlijk voor Aäron gebeden. Dan gaat Mozes in de poort van het leger staan en stelt het volk voor de keus. Hij zegt: “*Wie den HEERE toebehoort kome tot mij.*” En die personen die geleid door Gods Geest aan Mozes zijde gaan staan, te weten de stam van Levi moeten het oordeel over de rest van het volk uitvoeren. Een oordeel dat Mozes als volgt formuleert: “*Een ieder doe zijn zwaard aan zijne heup; gaat door en keert weder, van poort tot poort in het leger, en een iegelijk doodde zijne broeder, en elk zijne vriend, en elk zijne naaste.*” Waarbij Dächsel het volgende opmerkt: “*Deze gestrengheid van Mozes is niet, gelijk eenige uitleggers haar noemen, eene onmenselijke wreedheid, maar is geheel overeenkomstig met de grootheid der bedreven zonde, waarop volgens Gods eigen wil de straf der uitroeiing of vernietiging gesteld was. Het gehele volk heeft nu zulk eene straf zich waardig gemaakt; maar Mozes heeft voor hen en voor Aäron den grootsten der schuldigen gebeden (Deut. 9: 20); daarom beproeft hij door eene decimatie, dat is door eene straf van hen, die hardnekkig en trotsch in hunne zonden volharden en de aangeboden amnestie of vergeving versmaden, aan de goddelijke gerechtigheid te voldoen. Voor hen, die niet met sentimenteele inzichten de schrift ter hand nemen, maar geestelijke zaken geestelijk weten te beoordelen ligt in Mozes handelwijze zoo weinig, dat aanstoot geeft, dat zij integendeel zijn grootsch karakter bewonderen.*” Of zoals Gregorius de Grote het eens geformuleerd heeft: “*Naar beide zijden heen is hij een dapper middelaar; de zaak des volks neemt hij bij God op zich met zijn gebed, die van God bij het volk met zijn zwaard; vol hartelijke liefde wederstaat hij den toorn Gods met gebeden; uitwendig vol heiligen toorn, delgt hij de zonde van het volk met slagen en komt den dood, die allen dreigt, door den dood van weinigen voor.*”

De volgende dag, na het gruwelijke, nochtans rechtvaardige, bloedbad van de vorige dag klimt Mozes opnieuw op de berg Sinäi. Dit keer niet op verzoek van het volk maar uit eigen beweging. En daar op de berg toont Mozes zich opnieuw een voorbidder en voorspraak voor het volk beneden. Hij toont zich een type van de Grote Mozes die jaren later als Zoon Davids geboren zou worden. Hij spreekt die buitengewoon mooie, die aangrijpende woorden uit: “*Och, dit volk heeft een grote zonde gezondigd, dat zij zich gouden goden gemaakt hebben. Nu dan, indien Gij hunnen zonden vergeven zult, doch zo niet, zo delg mij nu uit Uw boek, hetwelk Gij geschreven hebt.*”

En hierover moet ik, alle moeite deze inleiding beperkt in lengte te houden en alle uitspraken van welke schrijver, theoloog of wijsgeer ten spijt meer over zeggen. Het gebed begint met het belijden van de zonden. Immers als wij stellen dat wij zonder zonden zijn dan is het vragen om vergeving van die zonden onzinnig, dwaas en totaal van elk doel ontvreemd. Echter wanneer wij onze zonden concreet – dus niet in een algemeen geldende formulering – aan Hem voorleggen dan is dat het vertrekpunt van het vragen om vergeving. Immers wij zijn zondig en hebben vergeving van die zonden nodig.

Mozes werpt zich op als middelaar en stelt zijn leven voor zijn volk. Echter Mozes voldoet niet aan de eisen die gesteld zijn aan een middelaar. Immers ook Mozes is niet zondeloos. Toch vergeeft de HEERE de zonde van het volk. Daar waar Stalin al zijn politieke tegenstanders naar Siberië stuurde om hen daar om te brengen. En daar waar de politieke tegenstanders van Hitler in verschrikkelijke kampen als Dachau terechtwamen, gaan de politieke tegenstanders van de Heere in deze zaak vrijuit. Door het borgwerk van Christus. En deze leer wordt door dominee Schortinghuis in zijn boek: 'het innige christendom' als volgt treffend en bondig verwoordt:

“Let doch met mij, wat het wezen en de zakelijke inhoud dezer leere zij, namelijk dat een arm, ellendig, hel- en vloekwaardig zondaar, als een blinde, doodschuldige, vijandige en vervreemde van God door de zonde, alleen als een gansch ontbloote, door de eeuwige gerechtigheid van den Messias Christus Jezus kan behouden en met God verzoend worden, om den Heere recht te kennen, te lieven en te dienen, en in de oefening van ware deugd en godzaligheid, Gode tot heerlijkheid, zijne naasten tot stichtinge, en zijne eigene ziele ter bevordering van zaligheid”

En dat we die Christus zullen zoeken om aan de straf te ontgaan en dat we zullen smaken en proeven dat de Heere goed is. Dat Hij ons de zonden vergeven wil. En als dat onbeschrijfelijke grote wonder ook ons ten deel valt dan resulteert dat in een verlangen meer te kennen van die God. Dan gaan we haten wat God haat, namelijk de zonde. En liebhebben wat God liefheeft. Dan zal ons hart vervult van heilsbespiegelingen het schoonste lied van ene Koning zingen terwijl de Geest onze gladde tonge drijft. Omdat hij heeft gedacht aan Zijn genade, Zijn trouw aan Israël nooit gekrenkt. Dan gaan we met Zacharias zingen:

*“Lof zij de God van Israël,
Den Heer, die aan Zijn erfvolk dacht,
en door Zijn liefderijk bestel,
verlossing heeft teweeg gebracht;
een hoorn des heils heeft opgericht;
't geen Davids huis was toegezegd,
dat wil hij ons nu schenken;
gelijk Gods trouw, van 's aardrijks ochtenstond,
door der profeten wijzen mond,
Zich hiertoe aan de vaderen verbond.”*

En dan hoeven we niet bevreesd meer te zijn voor de dood, want die jaagt ons geen angst meer aan. Als dat wonder van Christus in ons leven komt dan verlangen we naar die dag dat we eeuwig Hem volmaakt zullen loven en prijzen. Dan wordt het levenslied van ds. H.F. Kohlbrugge dat ik eens op een kaft van een oeroud boekje vond, ons levenslied:

*“Wanneer ik eens gestorven ben,
- maar ik zal nimmer sterven -
en iemand vind mijn schedel dan
die alle licht moet derven.*

*Dan predike mijn schedel nog:
ik zie hem zonder ogen,
ik mis verstand, toch grijp ik Hem,
zal eeuwig Hem verhogen.*

*Ik heb geen lippen en geen tong,
maar kus Hem, mag hem loven
met de belijders van Zijn Naam*

op aarde en hierboven.

*Ik, hard en dood, ben wonderbaar
versmolten in Zijn liefde,
want Hij ging uit naar Golgotha,
waar 't zwaarste leed Hem greefde.*

*Ik ben hier ver van 't paradijs,
op sombere dodenakker,
toch leef ik 't volle leven nu;
Zijn liefde riep mij wakker.*

*Ik ben een dorre schedel slechts,
Maar alles trilt van 't leven
Dat Zijne liefde, wonderbaar,
mij, arme, wilde geven.*

*En alle leed is nu voorbij,
Omdat Hij, wreed geslagen,
de vloek van zonde en van dood
voor mij heeft weggedragen.”*

(gebruikte literatuur:

- Bijbel: statenvertaling; vanuit oorspronkelijke taal (hebreuws, grieks, aramees) door vertalingscommissie o.l.v dr. Bogerman in 1618 en 1619; Jongbloed
- Bijbelverklaring Matthew Henry; beknopte 2-delige uitvoering; vertaald uit Engels door dr. Bavinck.
- Bijbelverklaring Dächsel; vertaald uit Duits door ds. F.P.L.C. van Lingen in 1869; bewerkt door J.W. Felix en H. van Giethuisen.
- Willem Teellinck: De nieuwmaker en zijn nieuwe werk. Herschreven door J. van den Haar.
- W. Schortinghuis: Het innige Christendom.
- Jonathan Edwards: The faithful narrative of the surprising work of God.
- Mr. Isaïc da Costa: Bijbellezingen deel 1.
- Alexander Comrie: Het oprecht geloof – verklaring van den 7^e zondag van den Heidelbergschen Catechismus.)

Vragen:

Het is niet goed te proberen de Bijbel te 'bewijzen'. We stellen dan namelijk de wetenschap boven de Bijbel. Of met andere woorden: we maken van de onzichtbare God een zichtbare god.

De monotheïstische godsdiensten, zijn eigenlijk aan elkaar gelijk. Immers hun boeken verwijzen allemaal naar dezelfde God. Zoals het gouden kalf volgens Aäron naar God verwees.

We moeten, ook wanneer een meerderheid dat niet wil, proberen God te gehoorzamen.

Mozes is in deze geschiedenis de redder van Israël.

Wij hebben ons ook andere goden gemaakt. Vandaar dat ook wij Christus nodig hebben.
